

Bartłomiej Noszczak stwierdził wręcz, że głęboki osąd moralny nie jest misją historyka; znając jedynie fragment życia danej osoby, nie możemy w pełni ocenić motywów jej działania, nie wiemy również, czy usiłowała ona odkupić swoje winy, czy nie.

Podczas spotkania, chociaż poświęconego kwestii dziejów Kościoła w PRL, poprzez wnikliwą dyskusję bardzo poważnie potraktowano problem podejścia do szeroko pojętej historii PRL (dzieje Kościoła stały się więc zaledwie punktem wyjścia do dyskusji na temat warsztatu historyka, metodologii, rzetelności i etyki badawczej). Jednocześnie spotkanie stało się okazją do poruszenia kwestii szczególnie często podnoszonych w publicznej debacie o roli Instytutu Pamięci Narodowej i potrzebie lustracji w ogóle.

Anna Karolina Piekarska

KONFERENCJA MIĘDZYNARODOWA „PRAWO ARCHIWALNE. STAN OBECNY I PERSPEKTYWY ZMIAN”. TORUŃ 20–21 KWIETNIA 2007 R.

Stanowienie prawa i jego stosowanie zawsze było niezwykle skomplikowane. Mnogość przepisów, niejasno sformułowane artykuły, zjawisko tzw. „martwego prawa” zawsze towarzyszyły wszystkim dziedzinom aktywności człowieka w realiach państwa prawa. Dotyczy to również tak wąskiej dziedziny jak prawo archiwalne. Dobrze więc się stało, że po otwarciu granic można swobodnie podróżować po Europie, wymieniać się doświadczeniami, poznawać nowe idee, wreszcie uczyć się – od nierzadko bardziej doświadczonych sąsiadów – dojrzałych rozwiązań legislacyjnych. Te zabiegi mają też po części służyć tworzeniu ustawodawstwa archiwalnego odpowiadającego wyzwaniom XXI w.

Okazją do międzynarodowego spotkania środowiska archiwistów w Toruniu stała się konferencja zatytułowana „Prawo archiwalne. Stan obecny i perspektywy zmian” (20–21 kwietnia 2007 r.) zorganizowana przez Zakład Zarządzania Dokumentacją i Informacji Archiwalnej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika oraz współpracujące z nim Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie i Stowarzyszenie Archiwistów Polskich – Oddział w Toruniu.

Po uroczystym otwarciu konferencji, z pierwszym referatem wystąpiła Wiktoria Denisowa (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). W swoim odczycie „Prawo archiwalne na Białorusi” wskazała na najważniejsze akty prawne, jakie ukazały się w tej dziedzinie u naszych wschodnich sąsiadów od 1991 r., w tym ustawę z dnia 6 października 1994 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach w Republice Białoruś. Prelegentka zwróciła uwagę na fakt, że Białorusini śmiało patrzą w przyszłość, stojącą pod znakiem informatyzacji, czego dowodem jest ustawa z dnia 10 stycznia 2000 r. o dokumencie elektronicznym czy inicjatywa służby archiwalnej o nazwie „Państwowy projekt informatyzacji Republiki Białoruś na lata 2003–2005 z perspektywą do roku 2010 – Białoruś Elektroniczna”.

„Prawo archiwalne na Litwie” było tematem kolejnego wystąpienia autorstwa Ramojusa Kraujelisa (Departament Archiwów Litewskich w Wilnie). Zostały w nim zaprezentowane podstawowe definicje, struktura i cele narodowej służby archiwalnej oraz nowe wyzwania,

stojące przed archiwistami po wejściu w życie z dniem 1 stycznia 2005 r. ustawy o dokumentach i archiwach Republiki Litewskiej, będącej odpowiedzią na reformy systemu administracji publicznej oraz informatyzację społeczeństwa. Referent omówił również regulacje prawne rządzące publicznym dostępem do akt, w tym dokumentów wytworzonych przez radzieckie służby specjalne, kwestie ochrony danych osobowych i możliwości prowadzenia historycznych badań naukowych.

Irina Matiasz (Ukraiński Naukowo-Badawczy Instytut Archiwistyki i Aktoznawstwa w Kijowie) przedstawiła z kolei w swoim referacie „Prawo archiwalne na Ukrainie” szeroki wachlarz ustawodawstwa, regulującego podstawy prawne działania instytucji archiwalnych. W 1993 r. uchwalono ustawę o narodowym zasobie archiwalnym i instytucjach archiwalnych, która jako pierwsza, niezależnie od założeń archiwistyki radzieckiej, ustaliła zasady prawne i strukturę organizacyjną systemu instytucji odpowiedzialnych za archiwalia. Na lata 2006–2010 opracowano i zatwierdzono „Państwowy program rozwoju archiwistyki”, który obejmuje szereg zagadnień, od stworzenia optymalnych warunków przechowywania dokumentacji po ulepszenie bazy materiałowo-technicznej, co ma w niedalekiej przyszłości skutkować osiągnięciem europejskich standardów w kwestii ochrony i przechowywania narodowego zasobu archiwalnego oraz unifikacją prawodawstwa w kwestiach archiwistyki.

Drugą część obrad rozpoczął Siergiej Starostin (Centrum Informacji Urzędu Spraw Wewnętrznych Obwodu Wołogodzkiego) prelekcją „Ustawodawstwo archiwalne w Rosji”. Autor omówił zagadnienia z zakresu rozwoju i struktury norm prawa archiwalnego w Rosji w okresie postradzieckim. Szczególną uwagę zwrócił na podstawowy państwowy akt prawny – „O archiwistyce w rosyjskiej Federacji” z dnia 27 października 2004 r. i istniejące akty wykonawcze, które regulują zagadnienia zarządzania zasobem archiwalnym, przechowywania i ewidencjonowania dokumentacji oraz dostępu do akt i ich wykorzystania. Na przykładzie prawa obwodu wołogodzkiego o zasobie archiwalnym i archiwach obwodu wołogodzkiego poruszył również kwestię relacji między ustawodawstwem Federacji a prawem archiwalnym poszczególnych obwodów.

W następnym referacie Zuzana Kollarova (Archiwum Państwowe w Lewoczy, Oddział w Popradzie) omówiła „Prawo archiwalne na Słowacji”. Po prezentacji aktów prawnych od momentu rozpoczęcia budowy słowackiego systemu archiwów państwowych w 1954 r., prelegentka skupiła się na analizie przepisów ustawy z dnia 17 maja 2002 r. o archiwach i składnicach akt. Ten obecnie obowiązujący akt prawny został uchwalony w celu ujednoczenia funkcji założycielskiej w stosunku do archiwów, uwzględnienia zmian w strukturze administracji państwowej, ujednoczenia prawa słowackiego z prawem Unii Europejskiej oraz podkreślenia ważnej roli archiwów w kulturze i nauce.

Program prelekcji pierwszego dnia zakończyła Hanna Krajewska (Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie) wystąpieniem „Prawo archiwalne w Niemczech i Austrii”. Referentka stwierdziła na wstępie, że charakterystycznym elementem prawodawstwa obu krajów jest brak jednolitej ustawy archiwalnej dla wszystkich archiwów. Poszczególne landy mogą się pochwalić własnymi rozwiązaniami legislacyjnymi, przy czym są one tak różnorodne, że nawet w kwestii terminologii występują znaczne różnice. W Niemczech wszystkie 16 landów ma własne ustawy archiwalne, w Austrii tylko trzy na dziewięć krajów. Tytuły większości ustaw zawężają obszar działalności do zabezpieczenia i dostępu do dóbr archiwalnych. Nie mówi się w nich natomiast o statusie zawodowym archiwisty ani o sankcjach za przestępstwa. Wspólny jest za to wolny dostęp do akt dla każdego – owszem przestrzega się terminów ochronnych – jednak w zależności od landu występują tu różnice czasowe. Udostępnienie dokumentów niekiedy jest płatne.

Cykl wystąpień drugiego dnia konferencji otworzył Władysław Pęksa (Uniwersytet Jagielloński) referatem zatytułowanym „Prawo archiwalne. Wprowadzenie do zagadnienia”. Autor uznał, że prawo archiwalne jest wyodrębnioną dziedziną prawa, która koresponduje i współgra z aparatem pojęciowym stosowanym przez archiwistykę. Opowiedział się za szerokim ujęciem terminu „prawo archiwalne”, obejmującym prawo archiwalne *sensu stricto*, unormowania dotyczące organizacji kancelarii, obiegu dokumentów w urzędach oraz regulujące informatyzację podmiotów publicznych, problematykę związaną z ustawą o IPN. Zwrócił uwagę, że fundamentalna ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach jest dziś przestarzała i nie odpowiada wyzwaniom współczesności. Nie uwzględnia na przykład kwestii informatyzacji, zagadnień rewindykacji dóbr zagarniętych bezprawnie osobom prywatnym przez aparat państwa po 1945 r. czy ewentualnego istnienia archiwów prywatnych.

Również Halina Robótka (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), przedstawiając „Kilka refleksji na temat polskiego prawa archiwalnego”, opowiedziała się za podjęciem nowych prac legislacyjnych w związku z dezaktualizacją ustawodawstwa archiwalnego w Polsce. Kierownik naukowy konferencji skierowała uwagę jej uczestników na potencjalny zakres prawa archiwalnego, rolę zasad i norm naukowych w działalności archiwalnej, uregulowania w zakresie przepisów kancelaryjno-archiwalnych, kontroli archiwów bieżących, terminologii archiwalnej, komputeryzacji i na wiele innych aspektów, mających doprowadzić do powstania nowoczesnego i klarownego ustawodawstwa archiwalnego.

Ksiądz Jan Związek (Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie) poruszył ciekawy aspekt funkcjonowania archiwów kościelnych w referacie pt. „Prawo kanoniczne o archiwach i archiwistach kościelnych”. Omówił w nim dzieje przechowywania dokumentów kościelnych od początku chrześcijaństwa. Dowodził między innymi, że dzięki reformie gregoriańskiej nastąpił wielki rozwój instytucji kościelnych i ich kancelarii, natomiast w wyniku postanowień soboru trydenckiego proboszczowie zaczęli prowadzić księgi metrykalne chrztów i zawartych małżeństw oraz zmarłych. Dzięki tym posunięciom kościelne zasoby archiwalne narastały i zyskiwały na znaczeniu. Kodeks prawa kanonicznego Jana Pawła II z 1983 r. powierzył nadzór nad zasobem archiwalnym diecezji biskupom, którzy zostali jednocześnie zobowiązani do utworzenia archiwów historycznych oraz do mianowania archiwisty o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych i moralnych.

Wspólną pracą Marty Polańskiej-Bergman i Pawła Perzyny (Oddział IPN w Łodzi) była prelekcja „Podstawy prawne działania archiwum IPN na tle rozwiązań wybranych krajów Europy Środkowowschodniej”. Autorzy podkreślili, iż zasady gromadzenia, przechowywania i udostępniania zasobu archiwum wyodrębnionego Instytutu normuje ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej oraz od 15 marca 2007 r. ustawa z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów. Dużo miejsca w referacie poświęcono problematyce uzyskiwania przez wnioskodawców wglądu w materiały archiwalne, gdyż ten aspekt działalności archiwum IPN budzi największe zainteresowanie społeczne. Uwarunkowania prawne gromadzenia i udostępniania akt komunistycznych służb specjalnych oraz ich wykorzystanie do celów lustracji referenci omówili na przykładzie krajów sąsiadujących z Polską, tj. Niemiec, Czech, Słowacji i Litwy.

Dariusz Manja (Oddział IPN w Warszawie) przedstawił referat zatytułowany „Polskie prawo archiwalne a archiwum wyodrębnione Instytutu Pamięci Narodowej”. Wystąpienie częściowo uzupełniało prelekcję przedstawicieli łódzkiego Oddziału IPN. Zasadniczą jego część stanowiła bowiem charakterystyka Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów

IPN oparta na schemacie: powstanie, organizacja, omówienie zasobu archiwalnego i ustawowych zadań Biura. Autor podsumował stan opracowania zasobu oraz wymienił postulaty dotyczące metodyki pracy w zakresie zarządzania archiwaliami po byłych organach bezpieczeństwa państwa. Podkreślił również, iż zgodnie z ustawą z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, zasób archiwalny IPN podlega prezesowi Instytutu, tworząc archiwum państwowe wyodrębnione.

Ostatnim z uczestników konferencji był gość z Niemiec, Stephan Wolf, który wystąpił z odczytem „Korzystanie z akt Państwowego Urzędu Bezpieczeństwa. W pracach pomiędzy ochroną danych a prawem archiwalnym”. Prelegent przedstawił proces kształtowania się norm prawnych, regulujących zasady postępowania z zasobem archiwalnym po byłej Stasi. Uchwalona w dniu 20 grudnia 1991 r. ustawa o dokumentacji Służby Bezpieczeństwa Państwowego byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej odnosiła się do ustawy archiwalnej tylko w sprawie oceny, porządkowania, przechowywania, opracowywania i zarządzania zasobem akt Stasi. Główny nacisk położono w niej na ochronę danych osobowych, co przyczyniło się, zdaniem autora, do ograniczenia możliwości korzystania z materiałów bezpieki byłej NRD.

Podsumowując przebieg dwudniowej konferencji, należy podkreślić, iż cieszyła się ona dużym zainteresowaniem. Świadczy o tym chociażby liczba uczestników, która zaskoczyła samych organizatorów. Prelegenci przygotowali interesujące referaty, w których poruszono zagadnienia, dotyczące ustawodawstwa archiwalnego obowiązującego obecnie i w przeszłości. Opowiadali się w nich za standaryzacją procedur archiwalnych, unowocześnieniem obrotu aktowego w rozmaitych instytucjach oraz przemyślaną informatyzacją zasobów archiwalnych. Znakiem czasu były również postulaty dostosowania krajowego ustawodawstwa archiwalnego do przepisów prawa Unii Europejskiej.

Trzeba organizatorom pogratulować pomysłu międzynarodowej konferencji prawno-archiwalnej, która z pewnością stanie się początkiem ożywionej dyskusji na temat stanu obecnego i perspektyw zmian prawa archiwalnego.

Agata Zabrocka-Jędrzejczyk

„I TORUŃSKIE KONFRONTACJE ARCHIWALNE. ARCHIWISTYKA NA UNIWERSYTETACH, ARCHIWISTYKA W ARCHIWACH”. TORUŃ 6–7 GRUDNIA 2007 R.

Ugruntowanie wspólnej refleksji zawodowej archiwistów praktyków i teoretyków jest niezbędne do efektywnego funkcjonowania archiwów. Powoduje ona bowiem sprawne i płynne przejście młodych adeptów archiwistyki z uczelni do obowiązków zawodowych. Jednakże od pewnego czasu można zauważyć rysujący się rozdźwięk pomiędzy archiwistami teoretykami i praktykami, którzy w ramach Stowarzyszenia Archiwistów Polskich powołali Sekcję Edukacji Archiwalnej. Czy zatem oferta edukacyjna uniwersytetów nie przystaje do archiwalnej rzeczywistości, a może to archiwa nie chcą przyjmować naukowych nowinek, zamykając się w swojej mniej lub bardziej skostniałej strukturze?